

POLITICKÁ FUNKCE RITTERSBERGOVA DRAMATU KAMILLUS

Martin Svatoš

Ve svém příspěvku navazuji na přednášku dr. Raka, zvláště na pasáž o politických tendencích obrozeneckého dramatu, a sice konkrétní ukázkou. V literárním archívu Památníku národního písemnictví v Praze je uloženo nedatované drama Ludvíka Rittera z Rittersbergu „Kamillus“¹/, v literatuře téměř nepovšimnuté²/.

Jeho autor pocházel z rakouské důstojnické šlechty; od otcova zemského patriotismu se dostal až na pozice českého nacionalismu. Česky začal psát teprve pod vlivem K. V. Zapa za svého pobytu v Haliči /kolem r. 1842/. Rittersberg byl člověk mnohostranných zájmů s poměrně širokým kulturním a politickým rozhledem — působil jako hudební skladatel a kritik, kreslíř, spisovatel, za povšimnutí stojí jeho práce žurnalistická /politické a etnografické studie/, své technické vzdělání se snažil uplatnit i jako vynálezce. Tato mnohostrannost však způsobila, že v žádném oboru činnosti nedokázal vyniknout do té míry, aby zanechal výraznější stopu, a dnes je téměř zapomenut.

Nejinak je tomu i s jeho dramatickou tvorbou. Tentokrát však necháme stranou, jak při dramatickém zpracování historické látky z římských dějin využil umělecké možnosti žánru, ale všimneme si pouze politické funkce dotyčného dramatu. Za látku historické tragédie zvolil Rittersberg Liviovo líčení obsazení Říma Gally roku 396 př. n. l., obranu Kapitolu a záchranu Říma vojskem M. Furia Camilla. Liviovým záměrem bylo — zjednodušeně řečeno — vypsáním hrdinských činů předků postavit Římanům jeho doby před oči vzor starořímských ctností, o jejichž obnovu usiloval Augustus. Proč si však bere námět z římské historie český literát, který roku 1845 v rámci nástinu své idey národního divadla doporučuje zpracovávat náměty z české historie a z lidového života, případně i obrazy z dějin jiných slovanských národů³/, a kdy tedy svůj názor opravil?

Na tyto otázky částečně odpoví komparace Rittersbergovy hry s jejím historickým pramenem. Liviovy fabule z V. knihy Annálů se Rittersberg přidrží celkem věrně. Vyhovovalo mu především Liviovo pojetí *vlastenectví* — lpění Římanů na území své vlasti, úcta k božstvu a oddanost zákonům státního celku. Patriotismus římského historika ještě pateticky umocňuje např. Kamillovou závěrečnou výzvou: „*Učte své syny umíratí pro vlast!*“ apod. Nejen titulní hrdina, ale i další postavy Římanů /Kamillova manželka, děti, přátelé — většinou výtvořiny našeho dramatika/ jednají jako zosobněné občanské ctnosti.

Na druhé straně postavy římských nepřátel jsou charakterizovány v dialozích veskrze záporně — např. náčelník galských Senonů Bren jako krutý a hrabivý dobyvatel, jehož cílem je ovládnutí světa a válečná kořist. Snad jedinou ctností Rittersbergova Brena je, že s uznáním hovoří o svých římských odpůrcích. Ovšem Rittersberg vkládá galskému králi /u Livia „*regulus*“/ i vědomý protirepublikánský postoj, který v předloze nenajdeme. Bren volá: „*Zpurnost republikánskou těchto*

synů Romulových musím zlomiti . . .“ a naopak Římané se proklamativně obětují nejenom za vlast, ale pro republiku: tak jeden ze starců, kteří se nechávají Gally zabít, aby na své vrahy přivolali hněv bohů /u Livia — aby nebyli kapitolské posádce přítěží/, vzývá bohy: „*Obětujeme vám svou krev za vykoupení republiky*“. Oproti Liviovi je tu tedy zdůrazněna *republikánská tendence*. Což ovšem neznamená, že byl Rittersberg bezvýhradným přívržencem republiky. Stejně jako Livius viděl některé přednosti Augustova principátu, uznával Rittersberg některé výhody konstituční monarchie⁴/.

Jiné Rittersbergovo novum ve srovnání s Liviem je *problém užitečnosti malého národa*. Kdežto Livius nejeví pro jiné národy valné pochopení, Rittersberg zveličuje roli obyvatel města Ardey, v němž byl Kamillus ve vyhnanství, při osvobození Říma od Gallů. Když Ardejští pod velením Kamillovým zahnali Senony od svého města, podivuje se Kamillova dcera, že „*veliký Řím tak žalostně podlehl a naopak malá Ardea tak rekovně zvítězila*“, a Kamillus za to vzdává Ardejským hold v řeči k představenému města: „*. . . Ty a chrabré pluky tvé dali jste lesklý příklad mocnějším, seč jest i menší národ při dostatečné neohroženosti a lásce k vlasti*.“ Tato scéna a účast Ardejských při osvobození samotného Říma jsou Rittersbergovou fikcí, bezpochyby aby bylo poukázáno na význam malého národa i pro dějiny velkých národů a mocných států.

Úloha vynikajícího jedince — šlechtice Kamilla v národně osvobozovacím boji Římanů je v dramatu několikrát zvýrazněna se zřejmým záměrem ukázat *šlechtice* jako možnou *oporu národně politických snah*. Patrně z toho důvodu líčí Rittersberg rozdílně od Livia i Kamillovo vyhnanství: zatímco antický historik suše konstatuje, že tribun lidu Lusius Apuleius pohnal Kamilla před soud pro kořist dobytou na Vejských, Rittersbergův Fabius sděluje Kamillově manželce: „*. . . nejzlomyslnější ze všech tribunů, jízlivý Lucius Apulejus vymyslel si křivou žalobu, že prý Kamillus jeden díl kořisti z poslední války zpronevěřil . . .*“ a jinde se mluví o žalobě jako o podlém osočení. Odsouzení Kamilla nepředstavuje Rittersberg jako součást sociálně politických sporů plebejů s patriciji, ale jako výsledek působení radikálních Kamillových nepřátel, kteří využívají svého politického postavení /tribunů lidu/ k tomu, aby ze závidi uškodili bezúhonnému zastánci zákonů vlasti a národní svornosti. Zatímco Livius o důvodech Kamillova rozhodnutí pro odchod z Říma mlčí, Rittersbergův Kamillus raději odchází do vyhnanství, než by byl příčinou krveprolévání Římanů v občanské válce a rozbrojů ve státě. Na závěr dramatu Kamillus přímo nabádá: „*Milujte svou vlast a buďte svorní*.“ Proti *politickému radikalismu*, který rozvrací pořádek a způsobuje národu škody, vystoupil Rittersberg i ve zmíněném článku uveřejněném v Havlíčkových Národních novinách roku 1849, a byl tedy blízký stanovisku redaktora Národních novin (s nímž se Rittersberg znal již od svého pobytu v Haliči).

Skutečnost, že se Rittersberg o české šlechtě vyjadřuje příznivě v brožuře *Co jest konstituce?* v roce 1848 a toto stanovisko kriticky přehodnotil o 2 roky později ve svém *Kapesním slovníčku novinářském* /1850—52/, stejně jako fakt, že v témže údobí přešel z liberálních politických pozic na stanovisko radikálního demokratismu,

z něhož kritizuje umírněnou politiku českých liberálů /včetně Havlíčka/ r. 1848⁵/, nám dovolují určit pravděpodobnou dobu sepsání dramatu — totiž léta 1848—49. Před zostřením poměrů, ke kterému došlo po porážce revoluce 1848, nebylo důvodu, aby Rittersberg ustoupil od svých dřívějších požadavků na českou dramatickou tvorbu /výběr látky z národních dějin/.

Antické téma si tedy Rittersberg zvolil jednak z dobové záliby dramatiků /a nejen jich/ v historismu /příkladnost dějin!/, o níž tu byla již několikrát řeč⁶/, jednak proto, že mu dalo příležitost předvést českému diváku vedle konvenčních morálních postojů /jako je vlastenectví/ i zmíněné aktuální politické problémy, aniž by vzbudil pozornost cenzury. Drama ovšem, pokud vím, nebylo nikdy hráno, možná i proto, že poměrně rychlá změna Rittersbergova politického postoje od sepsání dramatu způsobila „zastarání“ některých politických tendencí v něm obsažených, a tak je autor ponechal v rukopise.

Poznámky

- ¹/ Kamillus čili Osvobození Říma od Sennonův. Dějepisné dráma sepsal Rittersberg, LA PNP v Praze, osobní fond Ludvíka Rittera z Rittersbergu, rukopisy vlastní.
- ²/ Nepočítáme-li brožuru O. Zielické, Památce zapomenutého vlastence, literáta a hudebníka Ludvíka Rittera z Rittersberku. 1809—1858. Praha 1926, zmiňuje se o tomto dramatu pouze M. Hýsek, Antika a česká literatura, in: Co nás pojí s antikou. Přednášky a rozpravy Společnosti přátel antické kultury I. Praha 1925.
- ³/ Rittersberg, Skrovničké návrhy stran zřízení nového českého divadla. Česká včela 12, 1845, s. 361—2, 366, 369—70.
- ⁴/ Rittersberg, Konstituční mocnářství a republika. Národní noviny 1849, č. 122, 25. 5.
- ⁵/ Jak ukázal M. Hroch, Ludvíka Rittersberga Kapesní slovníček novinářský, in: Studie z obecných dějin. Sborník historických prací k sedmdesátým narozeninám prof. dr. Jaroslava Charváta. Praha 1975, s. 97—116.
- ⁶/ Viz např. VI. Štěpánek, Historická tragédie v období národního obrození, in: Uměnovědné studie III. Historické vědomí v českém umění 19. století. Praha 1981, s. 124—132.